

УДК 378.147:811.111

ВИМОГИ ДО ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ З ВИКОРИСТАННЯМ АВТЕНТИЧНОГО ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ

Ю.І. Трикашна (Київ)

В статті розглядаються основні вимоги до вправ для формування соціокультурної компетентності майбутніх філологів з використанням автентичного художнього фільму.

Ключові слова: вимоги до вправ, соціокультурна компетентність, автентичний художній фільм.

Трикашная Ю.И. Требования к упражнениям для формирования социокультурной компетенции будущих филологов с использованием аутентичного художественного фильма. В статье рассматриваются основные требования к упражнениям для формирования социокультурной компетентности будущих филологов с использованием аутентичного художественного фильма.

Ключевые слова: требования к упражнениям, социокультурная компетентность, аутентичный художественный фильм.

Trykashna Y.I. The major exercises requirements for forming sociocultural competence of future philologists with the help of authentic feature films. The article is concerned with major exercises requirements for forming sociocultural competence of future philologists with the help of authentic feature films.

Key words: exercise requirements, sociocultural competence, authentic feature film.

Завдяки розширенню міжнародних зв'язків між різними державами світу відбувається взаємопроникнення та переплетення культур. Представники країн прагнуть до співробітництва та інтенсифікації контактів майже у всіх сферах людської діяльності. Ефективність спілкування у контексті міжкультурної комунікації залежить не лише від знання іноземної мови (ІМ), але й знання іншомовної культури. З метою досягнення взаєморозуміння партнери у міжкультурному діалозі повинні враховувати специфіку країни своїх співбесідників, їх культури, менталітету, особливостей вербальної та невербальної поведінки. Зважаючи на це, формування міжкультурної комунікативної компетентності у сукупності всіх її складових, включаючи, окрім мовної та мовленнєвої, соціокультурну компетентність (СКК), є метою навчання ІМ у мовних вищих навчальних закладах.

Серед низки допоміжних автентичних матеріалів, які використовуються при співвивченні

ІМ та культури, автентичні художні фільми (АХФ) посідають особливе місце. Оскільки в процесі міжкультурного спілкування його учасники повинні адекватно сприймати один одного, брати до уваги потреби своїх співбесідників та усвідомлювати, як співбесідники сприймають їхню вербальну та невербальну поведінку, саме АХФ можуть максимально наблизити навчальний процес до ситуацій реального спілкування, будучи невичерпним джерелом соціокультурної (СК) вербальної та невербальної інформації.

Аналіз наукових праць свідчить про ефективність використання АХФ для навчання усного іншомовного спілкування (Н.І. Бичкова, І.О. Ісенко, С.І. Кіржнер, О.С. Конотоп, О.В. Кочукова, Т.С. Малишева, В.С. Пащук, І.В. Терехов, Т.О. Яхнюк, J. Lonergan, S. Stempleski, E. Summerfield, B. Tomalin, P. Voller, S. Widdows та ін.), проте проблема використання АХФ на заняттях з ІМ з метою формування СКК досліджена не досить

ретельно. Виходячи з цього, метою статті є окреслення вимог до вправ майбутніх філологів II курсу ВНЗ для формування СКК з використанням АХФ.

Як відомо, оволодіння культурою країни, мова якої вивчається, на заняттях з ІМ потребує застосування ефективної системи/підсистеми вправ, оскільки саме “системність є першою і найголовнішою основою успіху будь-якої методики навчання” [Цит. за 9, с. 58]. Оскільки пізнання іншомовної культури обумовлюється певними труднощами, студенти повинні володіти вміннями та здібностями поводитися з чужою культурою. АХФ, виступаючи засобом розвитку СКК, дозволяє “побачити” специфіку чужої культури, тому необхідно розвивати вміння “читати” (сприймати, розпізнавати та коректно інтерпретувати СК інформацію у фільмі). З огляду на це, необхідно розробити вправи, які б спонукали до аналізу, порівняння, інтерпретації та обговорення фактів, явищ та аспектів іншомовної культури, тим самим розвиваючи СКК.

У нашому дослідженні ми керувалися сучасними вимогами до вправ і критеріїв їх класифікації, визначених Н.К. Склярєнко відповідно до компонентного складу вправи [7, с. 3–7]. З огляду на специфіку нашого дослідження особливого значення набувають такі вимоги, як наявність фази рефлексії [8] та використання фрагменту АХФ. Обираючи ті критерії, які можна екстраполювати в наше дослідження, вправи нашої підсистеми поділяємо на типи за одинадцятьма критеріями:

1. За ступенем комунікативності – некомунікативні; умовно-комунікативні; комунікативні.

2. За спрямованістю вправи на прийом та видачу інформації – рецептивно-аналітичні; рецептивно-репродуктивні; продуктивні.

3. За культурологічною спрямованістю – вправи культурологічно спрямовані; вправи без культурологічної спрямованості.

4. За наявністю соціокультурної рефлексії – вправи з наявністю соціокультурної рефлексії; вправи без наявності соціокультурної рефлексії.

5. За характером виконання – усні; усно-письмові; письмові.

6. За використанням фрагменту АХФ – вправи на основі відео фрагментів АХФ; вправи без використання відео фрагментів АХФ.

7. За ступенем керованості викладачем – повністю керовані; частково керовані; мінімально керовані.

8. За наявністю/відсутністю опори – вправи з вербальною опорою; вправи без вербальної опори.

9. За наявністю / відсутністю рольового компонента – використання драматизації; без використання драматизації.

10. За способом організації взаємодії – фронтальні; індивідуальні; парні; групові.

11. За місцем виконання – вправи, що виконуються в аудиторії; вправи, що виконуються як домашня робота.

Розглянемо кожну з зазначених вимог стосовно вправ для формування СКК з використанням АХФ докладніше.

Насамперед зауважимо, що відповідність завдання *принципу комунікативності* є однією з головних вимог до вправ. Принцип комунікативності, на думку Ю.І.Пасова, полягає у побудові процесу навчання ІМ як моделі процесу реальної комунікації, де зберігаються найсуттєвіші його риси [5, с. 65]. З огляду на це, завдання вправи повинні моделювати певний відрізок реального процесу навчання з притаманними йому рисами: *вмотивованістю* висловлювання та *новизною* отриманої/виданої під час спілкування інформації.

Мотивація, як справедливо зазначає І.О. Зимня, є суттєвою особливістю будь-якої діяльності [4]. Оскільки завданням нашого дослідження є формування СКК з використанням АХФ за методом проєктів, вважаємо, що саме участь в проєкті і виконання відповідних проєктних завдань мотивують студентів та дозволяють бачити практичну користь від вивчення ІМ, а, отже, підвищують інтерес до предмету. Інформація, представлена в АХФ чи в додаткових джерелах, повинна відповідати професійним потребам студентів, бути актуальною та змістовною та новою хоча б для одного з учасників акту спілкування. Отже, беручи до уваги роз-

поділ вправ за критерієм ступеня комунікативності на некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні, зазначимо, що домінуючими вправи розробленої нами підсистеми є комунікативні та умовно-комунікативні вправи.

Хочемо підкреслити, що для оволодіння цільовими знаннями та вміннями СКК необхідним є не тільки рецепція фрагменту АХФ та продукування усних висловлювань, але і читання вербальних опор, фіксування спостережень за явищами культури письмово в “журналі” та репродукування різних соціокультурних ситуацій, тому *за критерієм спрямованості навчальної дії* у нашій підсистемі представлені рецептивно-аналітичні, рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи. Наведемо лише деякі приклади вправ за визначеними критеріями, оскільки об’єм статті не дозволяє зробити це повною мірою. Під час виконання вправи у прикладі, що розглядається, студенти мають можливість працювати з новою для них інформацією, яка підтримує мотивацію дізнатися більше подібних і відмінних рис СК явища в обох культурах.

Приклад 1

Мета: розвиток вмінь порівнювати явища в іноземній та рідній культурах.

Опора: роздаткові картки зі списком запитань.

Завдання: Watch the episode from the film “Notting Hill” where one of the ways of celebrating birthdays in Britain is shown. Be ready to describe the English birthday and compare it with one of the Ukrainian ways of celebrating birthdays. Consider the questions on the card.

1. What was the place of celebration?
2. When did you celebrate your birthday?
3. How many guests were there?
4. What relationship was between the guests?
5. How was the table served?
6. What were the guests and you wearing?
7. What were you doing during your celebration? (talking much/little, dancing, laughing, spoofing)
8. What was the topic of the conversation?
9. What presents did you get?
10. What was the atmosphere there?
11. How did you feel after your birthday party?

Характеристика вправи: комунікативна, рецептивно-репродуктивна, з культурознавчою спрямованістю, без соціокультурної рефлексії, усна, з опорою на фрагмент, частково керована, з вербальною опорою, з відсутністю рольового компонента, парна, аудиторна.

Розглядаючи наступний критерій класифікації вправ – *за культурологічною спрямованістю* – зауважимо, що, виходячи з мети нашого дослідження, ми вважаємо зазначений критерій окремим критерієм до різних типів вправ, а не факультативним. Наведемо приклад культурологічно-спрямованої вправи.

Приклад 2

Мета: порівняти стандарти комунікативної поведінки в рідній та англомовній культурах.

Опора: картки з переліком тем для спілкування.

Завдання 1: Scan the list of the following topics. What are the topics of conversation that make people in your culture comfortable/uncomfortable (safe/taboo topics)? What does it depend on?

age leisure time religion private life future plans salary health weather politics sports sex clothes people you know family hobbies music.

Завдання 2: Is it so in English-speaking cultures? What topics are safe and taboo in a British society? Divide them into two columns. Compare your suggestions.

Характеристика вправи: комунікативна, рецептивно-репродуктивна, культурологічно-спрямована, без соціокультурної рефлексії, усна, керована, з опорою на таблицю з переліком тем для розмови, без рольової гри, виконується у групі, аудиторна.

Слід зазначити, що невід’ємною частиною пізнання іноземної культури вважається *рефлексія*, яка відноситься до важливих психологічних механізмів, що дозволяють визначити ставлення особистості до власних вчинків та забезпечують перетворення цих вчинків у відповідності до умов міжкультурного спілкування [6, с. 64]. Рефлексія

(від лат. reflexio – зверненість назад, обертання) трактується як роздум, самоспостереження, бажання розуміти власні почуття і вчинки [1, с. 247–248]. Значення кожного вчинку, як зазначає Т.Г. Грушевицька, потрібно зрозуміти, тому що він не завжди лежить на поверхні, а часто прихований в традиційних уявленнях про те, що вважається “нормальним” [2, с. 21]. Рефлексія дозволяє пізнати, перш за все, самих себе, свою мову та культуру в процесі розуміння іншої мови та культури. А, отже, наявність фази рефлексії, що направлена на аналіз через виявлення власного ставлення до культурних явищ як в рідній, так і в іншомовній культурі, є одним з важливих критеріїв до вправ нашої підсистеми.

Фаза соціокультурної рефлексії не є фіксованою та реалізується в усному мовленні (евристична бесіда викладача зі студентами під час виконання завдання, під час чи після контролю завдання) та письмі (фіксування власних спостережень та висновків у журналі). Ведення журналу соціокультурних спостережень є обов’язковим для всіх учасників експерименту. Наведемо приклад вправи з соціокультурною рефлексією.

Приклад 3

Мета: усвідомлення дотримання правил відповідної поведінки в іншокультурному середовищі.

Опора: АХФ, таблиця.

Завдання: Watch the episode from the film “Notting Hill”. What would you like to note down for yourself not to feel uneasy in that company? Why?

<i>I'd better</i>	<i>I'd better not</i>

Характеристика вправи: комунікативна, рецептивно-продуктивна, культурологічно-спрямована, з наявністю соціокультурної рефлексії, письмова, з опорою на фрагмент АХФ, мінімально керована, без вербальної опори, без рольового компоненту, індивідуальна, домашня вправа.

У контексті нашого дослідження за *характером виконання* вправи поділяються на усні, усно-

письмові та письмові. Оскільки вправи спрямовані на аналіз та коментування СК явищ та ситуацій, домінуючими під час аудиторної роботи є усні та усно-письмові вправи. Письмові вправи виконуються під час самостійної роботи студентів, що було продемонстровано у вищезазначеному прикладі.

Згідно з вимогою щодо *ступеню керованості мовленнєвими діями студентів*, розрізняють повністю, частково та мінімально керовані мовленнєві дії [7, с. 4]. У межах нашого дослідження повністю та частково керовані вправи мають місце на етапі ознайомлення з новим матеріалом, при подальшій роботі на етапі тренування вправи є мінімально керованими.

Поряд з розглянутими вище критеріями класифікації вправ методична наука розподіляє вправи за *наявністю/відсутністю опор*. Окрім основних аудіовізуальних опор – фрагментів АХФ – у вправах нашої підсистеми домінують здебільшого вербальні опори та меншою мірою ілюстративні. До вербальних опор відносимо тексти (висловлювання відомих людей, жарти, рецензії на фільми, інтерв’ю тощо), до ілюстративних належать фотографії, малюнки, афіші, таблиці тощо. Зазначені вище опори можна розподілити на природні та штучні. Природні опори – це ті, які використовуються у реальному спілкуванні, наприклад, рецензія на фільм, а штучні – створюються спеціально, наприклад, структура написання промови. У розроблених нами вправах превалюють природні опори, щодо штучних опор – вони створюються не лише викладачем, але і самими студентами, наприклад виготовлення колажу.

Потрібно підкреслити важливість вимоги *наявності/відсутності рольового компонента* – рольових ігор та драматизацій, за допомогою яких студенти імітують вербальне та невербальне мовлення носіїв мови. Виконання таких вправ допомагає студентам пропустити ситуацію крізь себе, надати свою власну оцінку та показати своє ставлення. Все, що студенти дізналися через аудіовізуальну подачу в АХФ, може бути використане в продуктивному мовленні. Основна відмінність рольової гри від драматизації, як зазначає Г.В. Єлізаро-

ва, полягає в тому, що учасники не просто імітують ролі, а переживають ситуацію емоційно, вживаються в роль свого героя [3, с. 31]. Оскільки формування емпатії до представників іншокультурного середовища є однією з цілей нашої підсистеми вправ, слідом за Г.В. Єлізаровою, вважаємо драматизацію найбільш ефективним прийомом формування емпатії до учасників міжкультурної комунікації. Розглянемо приклади вправи з наявністю рольового компонента.

Приклад 4

Мета: перевірити, наскільки стереотипним є бачення студентів поведінки представників рідної культури у певних ситуаціях за допомогою рольової гри.

Вправа виконується після перегляду фрагменту АХФ, в якому демонструються ситуації, що потребують аналізу з боку студентів.

Опора: АХФ "Notting Hill".

Завдання: Act out similar situations which take place in Ukraine. Be ready to say if the people are shown stereotypically.

Situation 1.

S 1. You are a Ukrainian shop-assistant. You see somebody stealing an item of clothing. What would you do?

S 2. You are in the clothes shop. You pretend that you want to buy something but you wish to steal it. A shop-assistant sees you stealing an item of clothing. How would you behave?

Situation 2.

S 1. You are in the park. You decide to buy a cup of coffee. On the way home you bump into a passerby and your coffee is on his/her T-shirt. What would you do?

S 2. You are in the park. You are in a good mood but suddenly somebody bumps into you and your clothes are dirty. What would you do?

Discussion: Why did you show those situations in such a way? What made you think so? Are there any cases of different behavior?

Характеристика вправи: комунікативна, продуктивна, культурологічно спрямована, з соціокультурною рефлексією, усна, з опорою на фрагмент

АХФ, керована, з наявністю рольового компонента, парна, аудиторна.

Наступний приклад демонструє вправу з драматизацією, коли студенти через виконання певної ролі показують своє власне ставлення до ситуації.

Приклад 5

Мета: виховувати повагу до етнічних меншин, людей з іншим кольором шкіри.

Опора: вербальна друкована (поради до написання промови).

Завдання: You are a coach of a British women football team. One of you girls insulted the representative of Hounslow Harriers because of her ethnic background. Have a talk with the team and explain why racist behavior is bad and why they mustn't behave like that. Put down your arguments in writing taking into consideration the following tips.

Tips for you:

Paragraph 1. (2-3 sentences)

Be tolerant. Explain the reason why you've gathered them together. Mention positive features of the British as a nation.

Paragraph 2. (4-5- sentences)

Explain why you disapprove of such behavior. Describe the feelings of people who are insulted because of their ethnic background.

Paragraph 3. (6-8 sentences)

Give pieces of advice how to get rid of aggression and treat people with respect. Use the following words: (the list is added).

Paragraph 4 (3-4 sentences)

Conclusion. Tell your team what you expect from them in future.

Характеристика вправи: комунікативна, продуктивна, культурологічно спрямована, з соціокультурною рефлексією, письмова, з опорою на фрагмент, мінімально керована, з вербальною опорою, з наявністю рольового компонента, індивідуальна, домашня.

Незважаючи на те, що студенти готують проекти в малих групах, виконання вправ відбувається за різними способами їх організації: індивідуально, у парах, в малих групах, у групах.

За місцем виконання вправи нашої підсистеми поділяються на вправи, що виконуються в аудиторії та ті, що виконуються як домашня робота. Аудиторні вправи виконуються протягом аудиторного заняття під керівництвом викладача. Оскільки на занятті відбувається перегляд фрагментів АХФ, аудиторія повинна бути забезпечена комфортними умовами для перегляду з гарним зображенням, звуком та місцем перегляду для студентів. Нехтування цією умовою може негативно вплинути на сприйняття аудіовізуальної інформації та подальшу роботу в цілому. У відведений для самостійної роботи час виконуються вправи як з опорою/без опори на фрагмент АХФ як домашня робота. Умови виконання зазначених вправ студенти обирають особисто.

Таким чином описані вимоги до вправ можуть слугувати підґрунтям до побудови науково обґрунтованої підсистеми вправ для формування СКК з використанням АХФ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации : учебник для вузов / [Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П.]; под ред. А.П. Садохина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
3. Елизарова Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению : автореф. дис. ... на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.02 / Г.В. Елизарова. – СПб., 2001. – 38 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М. : Логос, – 1999. – 384 с.
5. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М.: Рус. яз., 1989. – 276 с.
6. Плеханова М.В. Межкультурный компонент как основа формирования межкультурной компетенции при обучении иноязычному общению студентов технического вуза / М.В. Плеханова // Вестник ТГПУ. Серия: Педагогика. – 2007. – Вып. 7 (70). – С.62–67.
7. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмінь / Н.К. Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–9.
8. Соловова Е.Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход / Е.Н. Соловова. – М. : Глосса-Пресс, 2004. – 336 с.
9. Шатилов С.Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : [Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец № 2103 “Иностр. яз.”]. – 2-е изд. / С.Ф.Шатилов. – М. : Просвещение, 1986. – 221 с.